

Formatief evalueren

Voor u ligt alweer een mooie nieuwe editie, deze maand met aandacht voor formatief evalueren. En nog iets nieuws: de terugkeer van het gasthoofdredacteurschap. Een gasthoofdredacteur stelt met de hoofdredacteur een deel van de editie samen. De gasthoofdredacteur is een expert en nodigt vanuit het eigen netwerk een aantal auteurs uit.

Deze maand is Gerdineke van Silfhout gasthoofdredacteur, en heeft zij meegewerkt aan de totstandkoming van een aantal artikelen. Van Silfhout is leerplanontwikkelaar

bij SLO en betrokken bij projecten rondom taal, zoals geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs en taal in andere vakken, en rondom *curriculum en toetsing*, zoals formatief evalueren.

Wat heb je met dit thema?

'Tot een paar jaar geleden nog niet zoveel. Tijdens mijn promotieonderzoek gebruikte ik toetsen om het effect van mijn interventies te meten. Hartstikke summatief dus, met mooie en bruikbare resultaten overigens. Toen ik bij Bureau ICE ging werken, sprong ik pas echt in het toetsbad. Ik deed toen niet

alleen veel kennis op over het maken van valide en betrouwbare summatieve instrumenten, maar als trainer ging ik ook aan de slag met docenten met feedbackwijzers: hoe zet ik een toets zo in dat een leerling ervan leert, kan groeien en weet hoe hij verder moet? Bij SLO ga ik nog een stap verder en proberen we met docenten Nederlands van een vijftal pilotscholen formatieve evaluatie in te bedenken in de dagelijkse onderwijspraktijk.'

Licht eens een element uit een van de artikelen? Wat sprak je erg aan?

'Het plaatsmaken van de toetscultuur voor de feedbackcultuur. Filip Dochy benoemt dat zo mooi, en in de andere artikelen maken de docenten het concreet. Ruimte voor leerlingen om fouten te kunnen en te mogen maken. Om van fouten te leren. Niet direct bang te hoeven zijn voor consequenties op je rapport. Maar wel: (leren) nadenken over wat je leerdoelen zijn en hoe je die gaat behalen. Leerlingen die elkaar daarbij helpen. De docent die de juiste feedback, begeleiding en hulpmiddelen aanreikt.'

Welk beeld ontstaat er wat jou betreft uit de verschillende bijdragen?

'Dat het leren weer centraler komt te staan. Niet het toetsen, ook niet de formatieve activiteiten, de activerende werkvormen op zichzelf. Dat het een mythe is dat leerlingen alleen door cijfers te motiveren zijn. Dat formatief evalueren een zoektocht is, maar wel een vruchtbare. Dat het energie kost omdat

het pionieren is, maar dat het ook energie en voldoening geeft. Maar ook dat goede feedback geven vraagt om professionalisering, kennisdeling en samenwerking.'

Toekomst(muziek)?

'Leerlingen die zicht hebben op hun eigen leerdoelen en leren, die daarvoor ook (in meer of mindere mate) verantwoordelijk zijn, en die de kans krijgen om te laten zien waar ze staan en hoe ze zich hebben ontwikkeld. De sleutel: geen van boven of zelf opgelegde toetsbatterij, maar wel continue feedback van de docent, van een klasgenoot en van zichzelf. Zoals een schoolleider het mooi verwoordde die ik sprak tijdens *De Staat van het Onderwijs*: 'Begin er gewoon aan. Samen. Deden wij ook. Klein, bij rekenen in groep 6! Inmiddels willen we niet meer anders...'

We wensen u veel leesplezier.

Renske Valk,
hoofdredacteur
@valktekst

Filip Dochy, hoogleraar Professionele Opleiding en Ontwikkeling en Levenslang leren, begint zijn voordracht over toetsing en examineren steevast met twee slides: *What you assess is what you get!* en *The tail wags the dog*. Wat je in de toetsen stopt, is wat je er uiteindelijk uithaalt en als je aan de achterkant van de toetsing niets verandert, verandert er ook niets fundamenteels aan de voorkant, je onderwijs. Dochy heeft sterke denkbeelden over formatief toetsen, het leren van fouten en feedback, en bouwstenen voor excellent onderwijs. Gerdineke van Silfhout sprak met hem en tekende een aantal inzichten op.

The tails wags the dog!

Ontwikkel een feedbackcultuur en maak ruimte voor fouten

TEKST GERDINEKE VAN SILFHOUT

Misschien wel de meest opmerkelijke uitspraak van Dochy is zijn advies om niet meer te spreken van formatief en summatief toetsen. Dat leidt tot spraakverwarring. Formatief toetsen – toetsen om te leren – doe je bij voorkeur zonder toetsinstrumenten maar met behulp van allerlei manieren van oefenen en vormen van feedback. Toetsen (zelfstandig naamwoord) zijn eigenlijk per definitie summatief en worden ook zo ervaren door leerlingen. Ook als na de toets feedback wordt gegeven. Leerlingen zijn al blij dat ze de toets ‘gehaald’ hebben.

Het is dus zaak om feedback veel meer te integreren in het leerproces en niet koppelen aan toetsen. In het Engels spreekt men van *assessment as learning*. Creëer dus niet voor alles aparte toetsmomenten, waardoor je de toetslast alleen maar verdubbelt. Toets enkel aan het einde van een lessenreeks, periode of schooljaar. Tussendoor begeleid je het leerproces: oefenen, productie laten maken en feedback geven.

Fouten maken mag, moet!

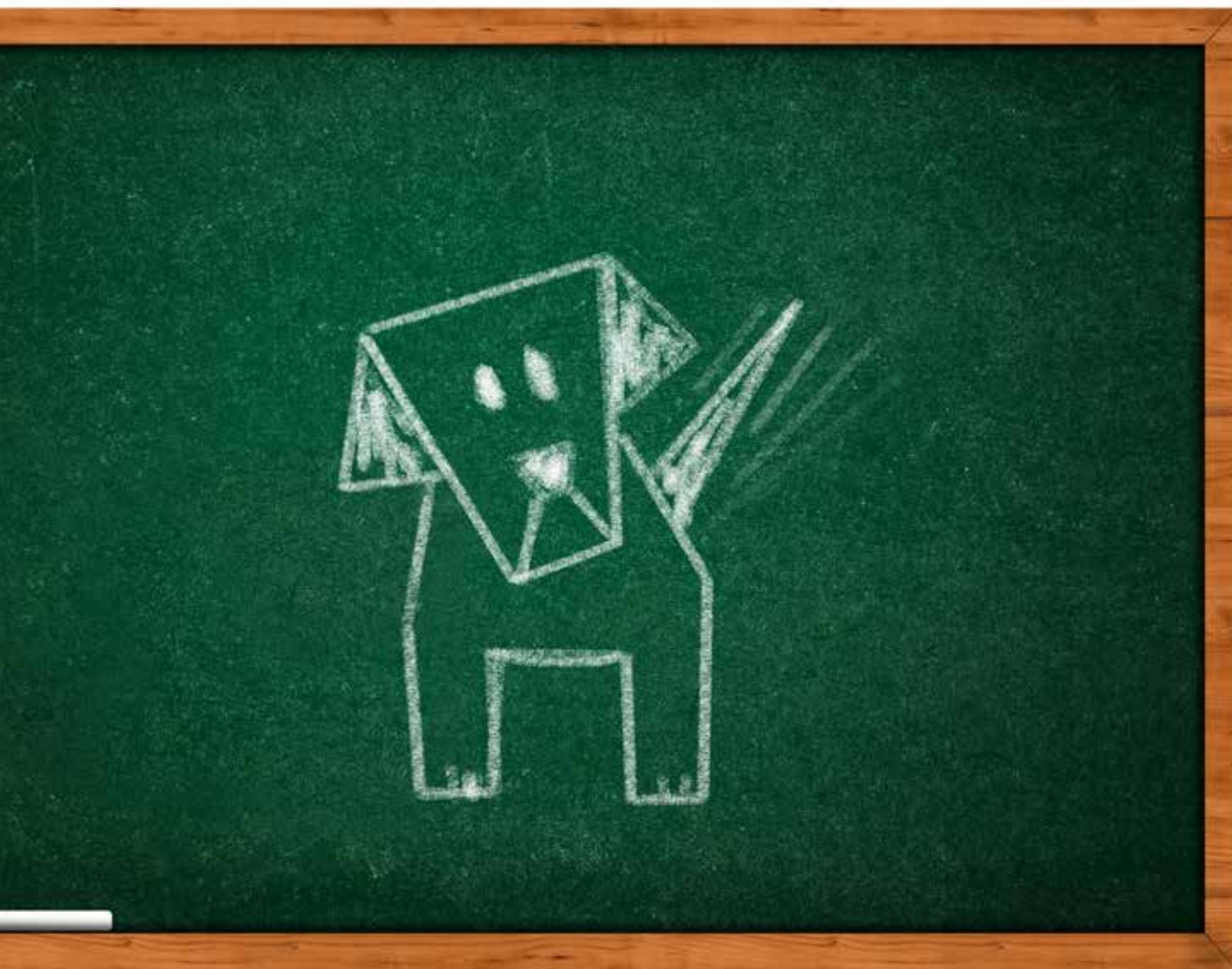
Dochy: ‘We kunnen veel lessen trekken uit de gamingwereld. *Gaming* is niet alleen aantrekkelijk voor jongeren vanwege de ict en de competitieve elementen, maar ook omdat je er ongelofelijk mag blunderen. Honderden keren een fout maken of steeds dezelfde fout maken en opnieuw proberen met andere aanpakken mag. Dat is een cultuur die we ook op school moeten scheppen: hier mag je eindeloos fouten maken tot je het kunt.

In de scholen waar ik kom, krijg ik steeds het omgekeerde gevoel: ‘je moet zo weinig mogelijk fouten maken’. Dat maakt dat leerlingen bang worden om fouten te maken en mogelijke fouten gaan verhullen. We weten dat leerlingen het meeste leren van situaties waarin ze iets fout hebben gedaan en dat ze precies zien waarom het niet goed ging. Maar als de leerling bang is om dat te laten zien, is de leerkans weg.’

Wat kun je leren van feedback in games?

‘Natuurlijk is *gaming* erg op zelfsturing gericht: je moet zelf een andere aanpak bedenken, zonder dat iemand je op weg helpt. Maar de essentie is voor het onderwijs wel interessant. Misschien kun je zeggen dat informeel leren geslaagd is, als: ...je zelf feedback gaat zoeken, ...je zelf informatie gaat opzoeken, ...je de feedback goed interpreteert.

Het ‘zelf feedback zoeken’ zie je in *gaming* terug. De speler is zo *getriggerd* dat hij zelf gaat zoeken naar feedback: aanwijzingen, terugkoppeling etcetera. Dat komt in een schoolcontext niet heel vaak voor. Pas als de beloning een gigantische ‘snoepdoos’ is die iedereen hebben wil, zoek je feedback. We mogen concluderen dat de aantrekkelijkheid van het eindpunt (niet zozeer een vo-diploma maar binnen een bepaalde les of lessenreeks) niet groot genoeg is. We moeten op zoek naar beloningen die de moeite waard zijn voor de leerling. Dat kan het gevoel van

competentie en groei zijn (die op bepaalde manieren zichtbaar wordt), of koppeling aan de belevingswereld of de toekomstige beroepspraktijk (vmbo) of de academische context (vwo).'

'Individuele leerroutes, persoonlijke leerdoelen en zelfsturing zijn voor leerlingen niet zomaar vanzelfsprekend, ze moeten hierbij worden geholpen. Werken aan vaardigheden zoals reflectie en met middelen als *peer feedback* en *self feedback* maakt dat leerlingen eraan wennen en er stapsgewijs vaardig in worden. Zelfsturing is zeker voor de jonge leerlingen vaak een brug te ver, maar in de latere jaren van het voortgezet onderwijs

'Ook op school moeten we een cultuur creëren waarin je fouten mag maken.'

haalbaar. Leerlingen verwachten zeker in het begin sturing, zeker op het vmbo. Maar voor alle leerlingen, dus ook op het vmbo, is het van belang om kritisch te kunnen denken en te reflecteren. Dat zijn kerncompetenties, nodig om als professional te kunnen functioneren, die je juist leert door feedback aan elkaar te geven.'

Feedback leren geven

'Ik zeg niet dat dat altijd makkelijk is. In sommige klassen heerst een klimaat waarin men niet op die manier op elkaar betrokken is, het moet bijvoorbeeld een sociaal veilige omgeving zijn. Feedback leren geven - eerst in kleine groepjes - is dan juist een manier voor leerlingen om elkaar op een andere manier te leren kennen, waardoor barrières kleiner worden. Er zijn ook leerlingen die geen feedback kunnen geven of verwerken, omdat ze inhoudelijk te weinig weten. Maar dat is juist een goed begin om te werken aan de opbouw van verdere kennis en inzicht. Daar kun je als docent op inhaken.'

'Probeer tegelijkertijd als docent altijd zo snel mogelijk feedback te geven. Je moet feedback niet zien als iets wat je enkel geeft op afgeronde opdrachten, maar ook tijdens de lessen, tijdens het rondlopen door de klas terwijl je leerlingen bezig zijn. Opdrachten als huiswerk meegeven is in die zin niet zinvol, want je ziet niet wat een leerling doet. Essentiële zaken moeten leerlingen leren in de les, zodat de docent er zicht op kan houden. De overladenheid van het curriculum maakt echter vaak dat leraren het verwerken van de lesstof als huiswerk meegeven, terwijl dat juist de momenten zijn om formatief te begeleiden.'

Een feedbackcultuur creëren

'Een feedbackcultuur creëren kan alleen als er serieuze aandacht is voor professionalisering. We veronderstellen veel te

Filip Dochy

vaak dat elke docent goed feedback kan geven. Dat is niet zo. Als schoolleider kun je niet zomaar zeggen 'Vanaf nu gaan je feedback integreren in je leerproces' en als leraar moet je open zijn over je eigen leerbehoeften en ontwikkeling op dit vlak. Kennisdeling en uitwisseling is cruciaal. Organiseer dat, binnen de vaksectie, tussen secties, tussen scholen en stel de vraag: 'Kijk jij eens naar mijn inhouden, en noem mij eens vijf opdrachten waarbij ik inzicht krijg waar mijn leerlingen staan en hoe ik feedback kan organiseren.'

We leven in een toetscultuur. Het is niet makkelijk om uit die cultuur te treden en voor een andere benadering te kiezen. Zeker omdat leerlingen, ouders en schoolleiders ook cijfers willen zien. Het is ondoenlijk om in je eentje tegen de summatieve cultus in te moeten vechten. Daarom vind ik het juist zo mooi om te zien dat een aantal docenten daar echt moeite voor doet en deelt met elkaar.

Kijk tenslotte ook wat een feedbackcultuur je op langere termijn oplevert. Bedenk dat er weinig innovaties zijn die onmiddellijk leiden tot minder werk. Tegelijkertijd zie ik dat docenten die feedbacktechnieken toepassen zoveel enthousiasme ontwikkelen dat het besmettelijk werkt. Stel jezelf als docent de vraag: Wanneer bereik ik het meest? Als ik alle methodestof behandel die opleidt voor die ene toets, waarop de gemiddelde leerling het gemiddeld doet, maar waarvan niemand toetst wat van die beheersing een jaar later is overgebleven? Of als ik mijn vrijheid, professionaliteit en creativiteit inzet om talenten van leerlingen

Filip Dochy is als hoogleraar Professionele Opleiding en Ontwikkeling en Levenslang leren verbonden aan de Universiteit van Leuven en de Universiteit van Maastricht. Onlangs publiceerde hij het boekje *Bouwstenen voor High Impact Learning* waarin zeven bouwstenen voor leren worden beschreven.

te ontwikkelen, boeiend onderwijs te bieden over inhouden die ertoe doen en die leerlingen lang met zich meedragen, maar ook mezelf toesta om andere stof wat minder te behandelen?'

Centrale toetsing en examinering

Tot slot legt Dochy ons nog een prikkelende overtuiging voor. Centralisering komt elke keer op in de discussies. Nederland heeft in vergelijking met de andere Europese landen een hoge mate van centralisering als het gaat om toetsing en examinering. Dat is niet zo in de landen zuidelijk van ons, noch in die ten noorden van ons. Wat mij betreft moeten we af van die centralisering. In een van mijn publicaties geef ik vijftien redenen om niet centraal te toetsen en te examineren. Centraliseren moet je alleen doen als je niet anders kunt. Ik heb de indruk dat sommige mensen andersom redeneren. Je kunt standaardisering en betrouwbaarheid tot ideaal gaan verheffen, maar je zult zien dat alles wat je doet vanuit centrale controle de geur van wantrouwen geeft naar je professionals. Verwacht niet dat je excellent onderwijs krijgt, wanneer je een professional zijn vrijheid, professionaliteit en creativiteit afneemt. Excellent onderwijs ontstaat dus niet door veel en centraal toetsen van verplichte inhouden, door regulering en toezicht van bovenaf.

We onderschatten wat motivatie van je professionele groep betekent en wat regulering van bovenuit betekent voor de professionaliteit en professionele identiteit van mensen die in potentie heel erg goed zijn maar van wie je de excellentie wegneemt door controles uit te voeren. Onderwijs gaat zich dan richten op het halen van die ene toets, met lesmethoden die voorbereiden op

'Opdrachten als huiswerk meegeven is in die zin niet zinvol, want je ziet niet wat een leerling doet.'

die toets, waarop leerlingen slechts gemiddeld scoren en waarvan het maar de vraag is wat twee jaar later het effect ervan is. Geef docenten het vertrouwen en de vrijheid om hun professionaliteit creativiteit in te zetten om excellent onderwijs te ontwikkelen. *What you assess is what you get! The tail wags the dog!*

► **Gerdineke van Silfhout is als taalexpert en leerplanontwikkelaar werkzaam bij SLO, expertisecentrum voor leerplanontwikkeling.** ■